

Analiza plastycznych wypowiedzi dzieci w wieku wczesnoszkolnym.

Opracowanie : Patrycja Łodwig

„Rysunek jest synonimem uczciwości.

Nie ma możliwości oszukiwania”.

Salvador Dali

Na początku mojego referatu pragnę zwrócić Państwa uwagę na istotę rodziny w rozwoju dziecka. Następnie odniosę się do plastycznej, naturalnej ekspresji dziecka, przechodząc do analizy jego rysunków. Przyczyną wyboru tego tematu były moje obserwacje płynące z pracy z dziećmi w wieku wczesnoszkolnym. Zastosowana wobec dzieci technika projekcyjna, tj. rysunkowa pozwoliła mi na poznanie sytuacji rodzinnej uczniów, ponieważ rysunki wykonywane przez dzieci w tym wieku są pełne szczerości, ekspresji i spontaniczności. To właśnie poprzez rysunek dziecko pokazuje otaczający go świat, to, czego się boi i to, co je cieszy, to, czego nienawidzi i to, o czym marzy.

Wpływ środowiska rodzinnego na rozwój dziecka.

Psychologia w odniesieniu do funkcji rodziny skupia się na relacjach i związkach emocjonalnych pomiędzy rodzicami i dziećmi, a także na postawach dzieci wobec rodziców. Na tym gruncie za podstawową funkcję rodziny uznaje ona wychowanie potomstwa.

„W bardzo intensywny sposób zaznaczana jest rola rodziny, przejawiająca się jako w społeczne i wychowawcze środowisko dziecka, które zazwyczaj waży na jego rozwoju. W całości, bowiem ogarnia życie małego dziecka i oddziałuje w następnych etapach jego życia, głównie za przyczyną swej atmosfery uczuciowej, kultywowanych tradycji i prezentowanym przykładzie życia dorosłych”.

Lidia Wołoszynowa

W dużej mierze to, jakim dziecko będzie człowiekiem zależy od rodziców, od tego, jakie życie rodzinne zorganizują dziecku i w jaki sposób będą je wychowywać. Nie należy tutaj zapominać, że wychowanie to sztuka, która jest sztuką trudną i trwającą wiele lat. W związku z powyższym powstaje pytanie, w jaki sposób zdefiniować „wychowanie”? W literaturze można odnaleźć różnorodne definicje pojęcia „wychowanie”:

„[...] wychowanie w rodzinie przejawia się jako całokształt oddziaływań rodziny podejmowanych w sposób świadomy i celowy, przebiegający drogą samoradczą, okolicznościową i niezamierzoną. W efekcie prowadzi do silnych zmian w strukturze osobowościowej jednostki

Zofia Giereluk – Lubowicz

Analizując powyższe definicje należy zwrócić uwagę na łączenie procesu wychowania z rodziną. Wychowanie nierozdzielnie związane jest z rodziną, ponieważ to właśnie rodzina przekazuje dziecku umiejętność wykonywania podstawowych czynności życiowych, przekazuje obyczaje, zwyczaje, naucza języka. Dziecko wychowując się w rodzinie obserwuje ją, szczególnie dorosłych jej członków, bierze z nich przykład i naśladuje ich.

„Rodzina stanowi dla dziecka pomost łączący go ze społeczeństwem i pozwala na bezkonfliktowe włączenie w obszar życia społecznego przez godzenie swoich indywidualnych dążeń ze społeczeństwem.”

Józefa Pielkowska

Plastyczna ekspresja dzieci .

Dziecko w każdym wieku uzewnętrznia swoje uczucia i emocje poprzez prace plastyczne i zabawę. Poprzez zabawę i twórczość plastyczną kształtuje swoje emocje, rozwija umiejętność myślenia a także wypowiadania się. Rysując pokazuje to, co je cieszy oraz to, czego się boi i nie zna. Rysunek dziecka jest „swoistą materializacją wnętrza dziecka i podświadomości, powoduje, że „wyrzuca” z siebie smutki, radości, obawy, niepokoje, pytania. Rysunek dziecka wykonywany jest w określonym kontekście bardziej lub mniej ograniczonym okolicznościami, np. poleceniem, prośbą, własną chęcią. Dziecko zawsze odwołuje się do doświadczeń pokoleń, kultury, środowiska, oraz ...

[...] doświadczeń własnych. Nie potrafiąc się sprawnie wypowiadać za pomocą słów – używa znaków graficznych, ich zespołów, układów linii, punktów, planu.”

„Dziecko poprzez swoje rysunki odtwarza, to, co wie o świecie zaś nie do końca to co widzi”.

Ryszard Cibor

Dlatego też szczególnie ważne jest, aby dziecka nie uczyć rysowania, tylko wspierać i chwalić wykonane przez niego prace plastyczne. Pozostawienie dziecku swobody działania wpływa pozytywnie na rozwijanie jego wyobraźni. Każdy rysunek wykonany nawet przez małe dziecko jest piękny i powinien cieszyć się uznaniem osoby dorosłej. Trzeba, bowiem pamiętać, że rysunek dziecka to „tajemnica dziecięcego języka obrazów, która została rozszyfrowana przez naukowców.”

Najczęściej stosowanym podziałem twórczości plastycznej dziecka jest podział opracowany przez Viktora Lovenfeld’a, który to twórczość dziecka podzielił na okresy: bazgroty, preschematyczny, schematu, wczesnego realizmu i wczesnego naturalizmu. Okres bazgroty trwa od drugiego do czwartego roku życia dziecka. Rysunki wykonywane w tym okresie przez dzieci charakteryzują się zygzakami, kropkami i skłębionymi liniami. Dzieje się

tak, dlatego, że w pierwszym okresie bazgroły dziecka mają charakter nieprzemyślany. Kolejnym etapem jest narysowanie przez dziecka koła.

„W stadium, w którym dziecko zaczyna rysować koło, kształt nie jest jeszcze zróżnicowany. Koło nie oddaje krągłości, lecz jakąś ogólniejszą cechę mającą świadczyć, że coś jest rzeczą, że jest uchwytnie, zwarte i wyróżnia się z pozbawionego wyrazistego charakteru tła.

Rudolf Arnheim

Kolejnym okresem rozwoju twórczości plastycznej dziecka jest okres schematu rozpoczynający się, kiedy dziecko ma sześć lat a kończący się, kiedy ma lat dwanaście. Dzieci w okresie tym zaczynają rozumieć przestrzeń. Bardzo często odwzorowują w tym okresie wygląd przedmiotów, przy czym rysują o większej wielkości te, które są dla nich ważniejsze. Dziecko oprócz ludzi próbuje też rysować zwierzęta. Schemat „człowieka” poprzedza na ogół schemat „zwierzęcia”. Obok rysunku postaci ludzkiej pojawiają się portrety, rysunki pojazdów i natury martwej. Ponad to wraz z upływem lat od postaci statycznej na rysunku przechodzi ona przez postać wprowadzoną przez dziecko w ruch. Dzieci w okresie tym świadomie posługują się barwami i posiadają umiejętność ich łamania. Na rysunkach pojawia się również przemyślane rozmieszczenie postaci, w tym dziecka samego siebie względem innych postaci na rysunku. „Sytuowanie własnej postaci, a także postaci najbliższego otoczenia względem siebie w wypowiedziach plastycznych pozwoliło wielu badaczom na ustalenie określonych stosunków interpersonalnych w rodzinie lub grupie rówieśniczej”.

Reasumując twórczość plastyczna dziecka zależy od jego wieku.

„Im bardziej dojrzałe jest dziecko tym mniej naturalne i szczere stają się jego prace plastyczne. Trudno jednak dokładnie sprecyzować, w jakim momencie rozwoju dobiega końca jedno stadium, a rozpoczyna drugie, ze względu na to, że rozwój aktywności twórczej w działaniach plastycznych przebiega nieustannie.”

Viktor Lowenfeld

Metoda analizowania rysunku według Harrisa Goodenough „Narysuj człowieka”

Test „Narysuj człowieka” charakteryzuje się łatwością w zastosowaniu. W praktyce stosowany jest on do badania inteligencji, temperamentu i rozwoju umysłowego u dzieci. Test rozpoczyna się wydaniem dziecku polecenia, aby narysowało ono w całości kobietę, mężczyznę i siebie samego. Niewprowadzany jest limit czasowy ważne jest, bowiem aby dziecko mogło skupić się na wykonaniu rysunku i aby wykonywało go tyle czasu ile będzie na to potrzebowało.

Test „narysuj człowieka” polega na interpretacji wykonanego rysunku w oparciu o poszczególne elementy: głowa, ręce, palce, ramiona, nogi, stopy. Duża głowa narysowanej postaci świadczy o aktywności umysłowej, mała zaś o poczuciu niższości intelektualnej, „odwrócona tyłem głowa – to tendencje paranoidalne lub schizoidalne, spoglądanie w bok – to podejrzliwość i skłonności paranoidalne.” Wyraźnie zaznaczone zęby zawsze świadczą o agresywności. Kolejnym elementem testu są ręce, które złożone na piersiach symbolizują wrogość i podejrzliwość, zaś trzymane z tyłu świadczą o złości, wrogości i trudnościach w nawiązywaniu kontaktów interpersonalnych, niekiedy również o dominującej postawie

osoby. Ręce krótkie świadczą o wycofywaniu się, zaś długie charakteryzują osobę, która realizuje swoje pragnienia i ma dużą chęć posiadania. Jeżeli narysowane ręce osoby posiadają duże dłonie to można to, interpretować, jako osobę, która lubi wyładowywać się na innych; brak dłoni zaś świadczy o nieprzystosowaniu; brak rąk to „nieprzystosowanie, bezradność, poczucie winy z powodu odczuwanej wrogości lub seksualności.” Palce długie i spiczaste świadczą o wrogości i agresywności, zaś zaznaczone w formie pojedynczej kreski o chęci stłumienia zachowań agresywnych. Ramiona rozłożone nierównomiernie to symbol niezrównoważenia emocjonalnego; szerokie świadczą o potrzebie siły, zaś kwadratowe o wrogości do ludzi. Nogi krótkie świadczą o zachwianym życiu emocjonalnym, długie zaś o dążeniu do dominacji. Postać bez nóg symbolizuje stłumione lęki, zaś różne ich wielkości świadczą o sprzecznych uczuciach. Duże stopy to symptom dążenia do bezpieczeństwa a w przypadku postaci mężczyzny męskości. Stopy mała charakteryzują osoby stłumione, zaś brak stóp świadczy o braku niezależności. Ważna jest również perspektywa rysunku i wielkość postaci. Małe postacie świadczą o depresji, braku równowagi i niestabilności, duże zaś o ekspansywności. Nie bez znaczenia jest również zastosowana kolorystyka. Im więcej koloru czarnego, tym większy niepokój np. zaczernienie twarzy świadczy o złym odbiorze samego siebie, zaś czarne ręce o agresji. Im więcej elementów przezroczystych na rysunku tym większa niedojrzałość i skłonność do wyładowywania się na innych.

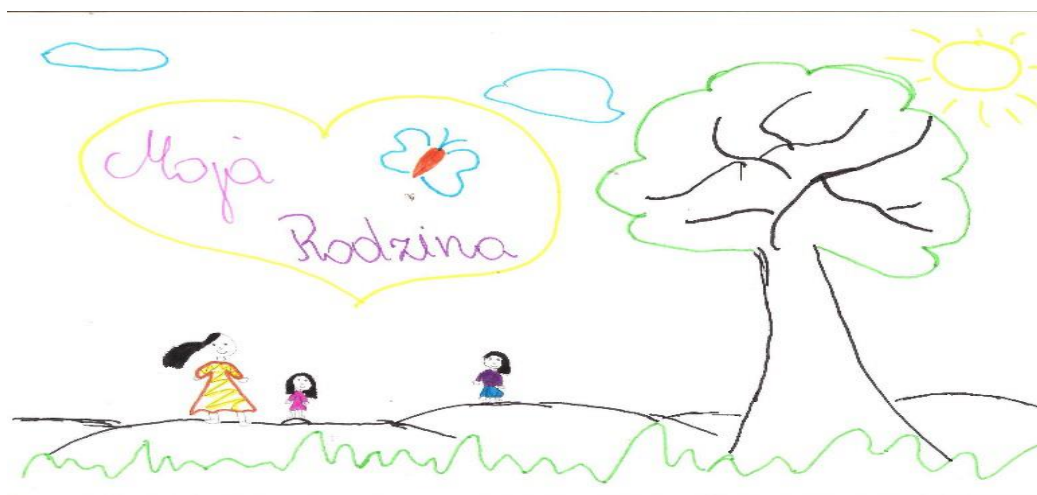

To rysunek Natalii w ramach testu „Narysuj człowieka”. Rysunek przedstawia kobietę ubraną w kolorowe ubrania . Postać jest uśmiechnięta. Dziecko narysowało również słońce które symbolizuje radość.

Metoda analizowania rysunku według Louisa Cormana „Narysuj rodzinę”

Test Cormana polega na wykonaniu rysunku rodziny. Istotne znaczenie ma miejsce umieszczenia na rysunku osoby rysującej i pozostałych członków rodziny. W zależności od zadanego tematu rysunek może przedstawiać rodzinę, w której to dziecko żyje, lub też rodzinę z wyobraźni dziecka, w której to chciałoby ono żyć. Test ten pozwala na poznanie sytuacji rodziny w takim ujęciu, w jakim widzi ją rysujący. „Wbrew pozorom, test rysunkowy rodziny nie jest łatwy w interpretacji, ponieważ nie można podać ścisłych reguł. Stąd może sprawiać duże trudności, chociaż temat rysunku jest wyraźnie sprecyzowany”. U dzieci, które w rodzinie odczuwają niepokój i lęk na rysunku mogą pojawić się osoby, które, na co dzień w rodzinie nie uczestniczą np. rozwiedziony rodzic, albo jakaś postać może zostać pominięta np.: rodzeństwo, o które dziecko jest zazdrosne. Szczególną uwagę należy zwrócić na malowanie przez dziecko samego siebie. Im bardziej wygląd dziecka na rysunku odbiega od jego wyglądu lub przyjmuje wręcz niepokojące postacie, np. potwora czy zwierzęcia, to świadczy to o silnej agresji w rodzinie i niekiedy nawet o wykorzystywaniu seksualnym. Dzieje się tak, dlatego, że dziecko tak drastyczne przeżycia stara się wyprzeć ze swojej świadomości a na rysunku ukazywane są one w wyraźnie przerysowany sposób. „Osoba, którą badany, najbardziej, kocha, szanuje lub, która budzi u niego lęk, która jest najważniejsza bądź budzi podziw jest w obszarze pracy plastycznej waloryzowana, to znaczy zaprezentowana lepiej niż pozostałe osoby.” W praktyce jest to osoba rysowana, jako pierwsza, zwykle znajdująca się na środku kartki, lub też umieszczona z lewej strony (jeśli rysujące dziecko jest praworęczne), nigdy zaś na brzegu kartki. Zwykle ta osoba góruje nad innymi postaciami rysunku, jest większa, narysowana najstaranniej, najbardziej kolorowo, posiada dopracowane szczegóły to osoba, do której dziecko zwykle odnosi się najbardziej pozytywnie, która zajmuje szczególne miejsce w życiu dziecka. „Osoba wywołująca strach i lęk niechęć oraz niepokój bywa na rysunku pominięta. Badany pytany o brak którejś z osób bardzo często mówi, że zabrakło miejsca. Nieobecność osoby na rysunku wykazuje że relacje badanego z osobą pominiętą są co najmniej trudne.” Zwykle jest to osoba rysowana, jako ostatnia, na brzegu kartki, często odwrócona plecami do pozostałych postaci. Jest to postać mało dopracowana, niekiedy ma pominięte części ciała, zwykle jest mniejsza od innych postaci, narysowana bez użycia kolorów i w pośpiechu. Niekiedy może być narysowana, a potem przekreślona, co dodatkowo świadczy o lęku i sprzeczności uczuć u dziecka. Czasem na rysunku umieszczana jest osoba, która do rodziny nie należy, wówczas to, jeżeli jest to dziecko to może świadczyć o chęci powrotu do jakiegoś momentu z życia rodziny, kiedy było

w niej dobrze, np. dziecko było starsze, kiedy rodzice się rozwiedli, więc rysuje dziecko małe, z okresu, kiedy rodzina była jeszcze kompletna. Zamieszczenie na rysunku osoby dorosłej to chęć dążenia do samodzielności i ucieczki od nadopiekuńczych rodziców. Nie bez znaczenia jest odległość między osobami na rysunku. Jeśli w rodzinie jest bliskość i miłość, to wówczas postacie na rysunku trzymają się za ręce, wspólnie się bawią i są blisko siebie. Duże odległości świadczą o niechęci, poczuciu wyobcowania, również często świadczy o tym przedstawianie siebie na rysunku z dala od rodziny, za jakąś przeszkodą np.: drzewem. Bardzo często na rysunku ujawniane są problemy rodzinne i agresja poprzez umieszczenie osoby krzyczącej, bijącej lub agresywnego zwierzęcia. Poniżej przedstawiono przykładowy rysunek rodziny wykonany przez siedmioletnią Magdę.

Dziewczynka na swoim rysunku pominęła ojca. Przedstawiona jest tylko matka dziewczynki z siostrą oraz autorka rysunku. Magda jest oddalona od nich (znajduje się na sąsiednim pagórku) co świadczy o tym, że nie ma bliskich relacji z mamą i siostrą. Uwagę zwraca drzewo, które jest wyjątkowo duże. Świadczy ono o skłonności dziecka do agresji. Narysowane cienką kreską, mówi o wyraźnym poczuciu nieprzystosowania, zaś sposób w jaki zostało narysowane tzn. ma dwie części - pień i koronę, świadczy o zmienności i impulsywności.

Metoda analizowania rysunku według Charlesa Kocha „Test drzewa”

Test rysunku drzewa zaliczany jest do metod projekcyjnych. Charles Koch jest zdania, że nie można wykonać dwukrotnie takiego samego rysunku drzewa. Każdy rysunek będzie inny, ponieważ czerpie on z płytkich i głębokich warstw osobowości człowieka. Test polega

na wręczeniu osobie rysującej (dziecku) białego kartonu formatu A4, ołówka, gumki i wydaniu polecenia: „Narysuj drzewo owocowe tak dobrze, jak tylko potrafisz.” Test Kocha w praktyce najczęściej wykorzystywany jest „jako narzędzie diagnostyczne w sprawach dotyczących molestowania seksualnego.” „Jest to test najczęściej wykorzystywany w diagnozach przeprowadzanych na potrzeby postępowania sądowego z udziałem osób nieletnich w RODK (Rodzinny Ośrodek Diagnostyczno Konsultacyjny).” Technika interpretacji rysunku drzewa jest bardzo złożona i skomplikowana. Na wstępie analizie poddawane są podstawowe elementy rysunku: wyrazistość, dynamiczność, uporządkowanie, nastrój, dodatkowe elementy. W kolejnym etapie dokładnej analizie podlega rysunek drzewa: jego korzeń, podstawa pnia, gałęzie, korona. Dodatkowymi elementami są: oryginalność rysunku, ilość drzew, sposób ich ustawienia, sposób przedstawienia drzewa (np: kwitnące, owocujące). Test drzewa jest testem, który posiada wiele możliwości interpretacji rysunku np: istotne znaczenie odgrywa wielkość drzewa, duże świadczy o agresji, małe zaś o poczuciu niższości. Narysowane cienką, chwiejną kreską mówi o niezdecydowaniu, zaś z przesadnie podkreślonym pniem, koroną czy korzeniami świadczy o niedojrzałości i zahamowaniach emocjonalnych. Pomińnięcie na rysunku korzeni to obraz głęboko tłumionych emocji. Umieszczona na drzewie dziupla posiada wyraźne odniesienie seksualne.. Korona drzewa symetryczna świadczy o braku podatności na wpływy, poplątana o agresji, w kształcie chmury o podatności na wpływy, zaś otwarta o skłonnościach przywódczych. Istotnym elementem drzewa są również gałęzie. Cienkie, proste, z liśćmi i owocami świadczą o pogodnej naturze, poplątane o kryzysie emocjonalnym, zaś grube o wrogości i skłonności do przemocy. „Dodatkowe elementy na rysunku typu drabinki, podpórki – niezaspokojone potrzeby, dziuple, sęki, ucięte konary trudności życiowe, urazy, traumy.”

Rysunek Wiktora wykonany w ramach „Testu drzewa”. Chłopiec narysował potężne drzewo . Na drzewie rosną owoce. Każdy owoc jest jednak inny, może to świadczyć o braku stabilizacji w życiu dziecka.

Podsumowanie

Rodzina jest pierwszym i najważniejszym środowiskiem wychowawczym, który bezpośrednio wpływa na rozwój dziecka. Często dzieci nie potrafią jednak opisać własnymi słowami odczuć lub przeżyć, które im towarzyszą. Psychologowie dowiedli, że wykonywane przez dzieci w wieku wczesnoszkolnym rysunki są spontaniczne, nieprzemyślane i pełne przeżyć. Podświadomie za pomocą ekspresji plastycznej opisują swoje uczucia. Bardzo często wstydzą się i boją mówić o tym, co dzieje się w ich rodzinach, o tym, co czują o tym, że cierpią. Niemal każde z tych dzieci obawia się, aby tkwiąca w nim tajemnica nie ujrzała rzeczywistości a jednocześnie woła o pomoc i zrozumienie. Dlatego też uważam, że metoda rysunkowa to prosty i szybki sposób na dotarcie do dzieci, które zasadniczo lubią rysować, a ich rysunki jak się okazuje mogą być pełne głębokich treści. Niemniej jednak należy tutaj pamiętać, że interpretacja rysunków wymaga wykazania się dużą odpowiedzialnością i ostrożnością i daje ona pełny obraz tylko w połączeniu z rozmową, testami, ankietą, obserwacją czy wywiadem.

Rysunki użyte w referacie pochodzą z prywatnego archiwum zawodowego. Uzyskałam zgodę na ich publikację. Imiona dzieci zostały zmienione na potrzeby pracy.

Bibliografia

- Jan Paweł II, *Chrońmy prawa rodziny. Rozważanie przed modlitwą Anioł Pański*, 26.12.1999, www.opoka.org.pl.
- Henryk Cudak, *Znaczenie rodziny w rozwoju i wychowaniu małego dziecka*, Polskie Towarzystwo Higieny Psychiczej, Warszawa 1999r.
- Józef Rembowski, *Rodzina w świetle psychologii*, WSiP, Warszawa 1986r.
- Janina Maciaszkowa, *O współżyciu w rodzinie*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1980r.
- Lidia Wołoszynowa, *Rodzina, jako instytucja wychowawcza* [w:] *Zarys pedagogiki*. B. Suchodolski (red.), Warszawa 1966r.
- Zofia Giereluk–Lubowicz, *Wychowanie w rodzinie wielkomiejskiej*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1979r.
- Bolesław Hornowski, *Badania nad rozwojem psychicznym dzieci i młodzieży na podstawie rysunku postaci ludzkiej*, Wydawnictwo Ossolineum, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970r.
- Józef Rembowski, *Metoda projekcyjna w psychologii dzieci i młodzieży*, PWN, Warszawa 1975r.
- Viktor Lowenfeld, W. Lambert Brittain, *Twórczość a rozwój umysłowy dziecka*, PWN, Warszawa 1977r.
- Gerald Oster, Patricia Gould, *Rysunek w psychoterapii*, PWN, Gdańsk 2003r.
- RoseFleck-Bangert, *O czym mówią rysunki dzieci*, „Jedność”, Kielce 2001r.